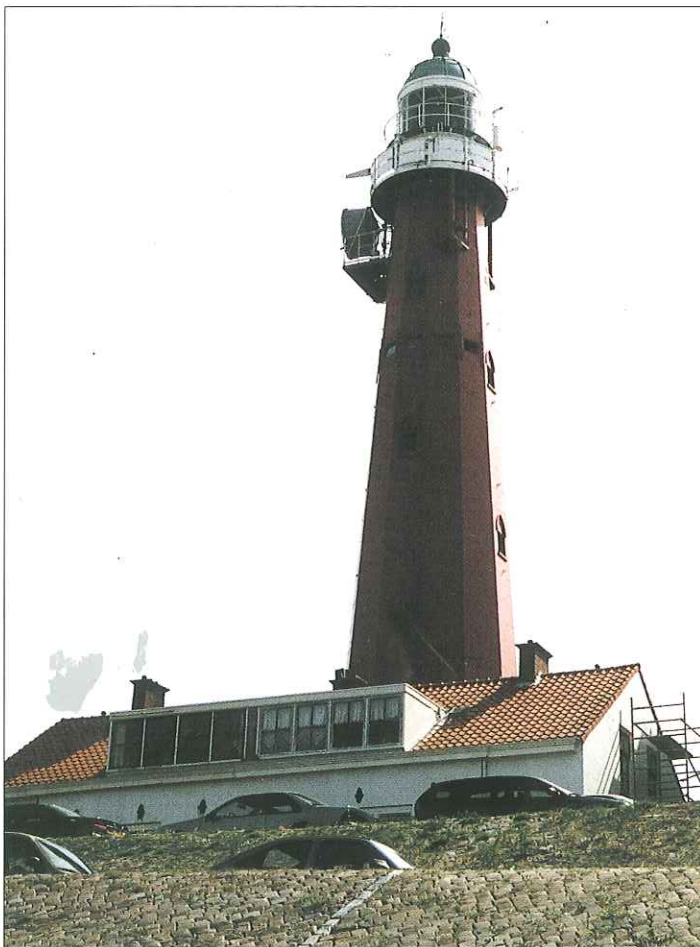

Licht in de duisternis m

De vuurtoren van Scheveningen vanaf de Boulevard gezien

Wij waren met onze vorige excursie gebleven bij de Gedenknaald. Wie nu terug zou willen gaan naar ons Paviljoen, moet dat niet doen. Op de hoge Zee-kant bevindt zich namelijk (en wel op nr. 12) *nóg* een jubilaris: de Vuurtoren. Want het zal op de 13de van deze decembermaand precies 125 jaar geleden zijn dat de verlichting van dit vuurrode baken aan zee voor het eerst werd ontstoken. Louter historisch toeval dus en dat in jubilerende samenvallend met de 10 jaar oudere Gedenknaald op afstand van een steenworp. Dat reeds rechtvaardigt een voortzetting van onze excursie naar de toren. Maar bovendien staan met het verschijnen van dit nummer "de donkere dagen voor Kerstmis" op aanbreken. En dan is er plaats voor licht in de duisternis: de tussen zonsondergang en -opgang gelegen tijd gedurende welke nu juist een vuurtoren doorgaans pleegt te schijnen.

Gevaarte van 40 meter hoog

Wie aan de voet van de toren staat is meteen onder de indruk van het ongeveer 40 meter hoge gevaarte, dat vanaf een grondvlak op hardstenen voet met een diameter van 7,3 meter steeds smaller wordend omhoogrijst tot de bovenste (negende) verdiepingsvloer met een diameter van 3 meter. Daarbovenop het glazen huis met daarin waar het allemaal om te doen is: de lamp. Het geheel afgedekt door een koperen koepel, waarop een windvaan. De toren is niet rond, maar twaalvhoekig en daardoor lijkt het op afstand net alsof hij uit een metselverband van steenblokken bestaat. Maar schijn bedriegt: hij is van gietijzer. Een vernuftige constructie van maar liefst 432 gietijzeren platen van elk 90 centimeter hoog, die steeds per laag van 12 stuks aan elkaar zijn gezet en naar boven toe elk steeds smaller zijn - waardoor de onderste plaat zo'n 600 en de bovenste 100 kilo weegt - en daarmee, in onderling verband en steeds laag voor laag met hun twaalven blijvend, de toren vanzelf smaller maken.

Vuurbaak

Op deze plek - hoogste duin van Scheveningen - heeft altijd al een vuurbaak of vuurboet gestaan (waarbij "boet" staat voor de schuur waarin de voor het vuur benodigde brandstof werd bewaard). Bij mr. Jacob de Riemer's "Beschrijving van 's-Gravenhage" vinden wij op blz. 49 van deel I.1 een vuurbaak voor het eerst vermeld in een Keur uit 1551, waarbij het lijkt te gaan (t.a.p. blz. 36) om een aanvankelijk houten en later bakstenen vierkant torentje van een bescheiden hoogte. Het voor de op zee verkerende visser bedoelde licht werd gevormd door het vuur zelf (dus de aanvankelijk houten vuurboet zal het wel meer dan eens hebben begeven), waartoe eerst hout maar later steenkool als brandstof diende. Een zijstraat van de Keizerstraat - het Kolenwagenslag - herinnert daar nog aan als zijnde het oorspronkelijk in 1566 aangelegde pad waarover de kolen vanuit het dorp naar de vuurbaak werden vervoerd.

Nadat die aloude vuurboet in 1595 door een nieuw vierkant gebouwtje was vervangen, hield men ruim twee eeuwen het vuur met kolen brandende, totdat in 1807 bovenop de vuurbaak een grote lantaarn werd geplaatst die met olie werd gevoed. Het kolenvuur werd dus een olielicht, zodat sedertdien het woord *vuurtoren* eigenlijk verkeerd is. En de oprit naar de lichtbaak zelf ging dan ook meteen Olieberg heten (sedert 1889 omgedoopt in Vuurbaak-

et 3,8 miljoen 'Candela'

Toegang vuurtoren met gedenkplaat

straat, omdat er elders in Den Haag al een Olieberg was). Maar het oude vertrouwde Kolenwagenslag bleef bestaan. In 1850 onderging de vuurbaak nog een grondige verbouwing, waarbij zij werd verhoogd van 23 meter naar

29 meter en werd voorzien van een koperen lantaarn met een moderne (maar nog steeds: olie-) lamp.

Vuurtoren

Maar in 1874 moest de vuurbaak er aan geloven en verhuisde de lantaarn even naar de toren van de nabijgelegen Oude Kerk, totdat het licht op die gedenkwaardige avond van de 13de december 1875 weer door de huidige toren werd overgenomen. Dat was toen nog steeds een petroleumlicht, maar in 1918 zou het voortaan gaan met electriciteit, en daarop brandt het licht nog steeds tot op de dag van vandaag. Alleen in de oorlogsjaren werd het even onderbroken - evenals trouwens ook de vertrouwde rode kleur toen schuilging onder camouflageverf - maar op 19 september 1945 (Die Haghe, Jaarboek 1947, blz. 257) werd de toren weer in oude glorie en gloed in werking gesteld.

Op één na de oudste

De ontwerper van deze ingenieuze gietijzeren constructie was Quirinius Harder (1801-1887), bouwkundige bij de Dienst van het Loodswezen en als alle lichttorenontwerpers nogal onbekend gebleven - zijn naam staat niet eens op de gedenkplaat boven de toegangsdeur. Dat had best gemogen, want het was niet zijn enige ontwerp: hij heeft alle gietijzeren lichttorens die in Nederland tot 1883 zijn gebouwd op zijn naam staan, met al de nodige variaties in ontwerp (vuurtorens moeten omwille van de herkenbaarheid niet te veel op elkaar lijken), hoogte, afmeting, veelkantigheid en kleur, zoals uit het overzichtje blijkt. Al de vuurtorens die Harder ook nog heeft ontworpen

DOOR HARDER ONTWERPEN GIETIJZEREN TORENS AAN DE NOORDZEEKUST IN NEDERLAND

Plaats	Jaar	Gieterij	Vorm (V/R) ¹	Hoogte ²	Zichtbaarheid ³	Kleur
1. Breskens	1866	Enthoven & Co	V8	28,4	14	zwart/wit
2. Scheveningen	1875	Nering Bögel	V12	49	29	rood
3. Westkapelle	1875	Nering Bögel	R	20	16	rood/wit
4. Den Helder	1877	Penn en Bauduin	V16	57	30	rood
5. Vlieland	1878	Schretlen	R	54	20	rood
6. IJmuiden (Hoog)	1878	Schretlen	R	53	29	rood
7. IJmuiden (Laag)	1878	Schretlen	R	31	16	rood
8. Ameland	1880	Nering Bögel	R	58	30	rood/wit

1) de letter V staat voor veelhoekig; het daarachter geplaatste cijfer voor het aantal hoeken/zijden. Een R betekent rond.

2) aantal meters boven de zgn. "middenstand": d.i. gem. waterstand tussen hoog en laag water.

3) in zeemijlen, waarbij 1 zeemijl = 1852 meter.

voor Nederlands-Indië en daar nog te vinden zijn, laat ik daar. De Scheveningse vuurtoren komt na die van Breskens (1867) en is dus de op één na oudste gietijzeren vuurtoren in Nederland.

Bouwpakketje

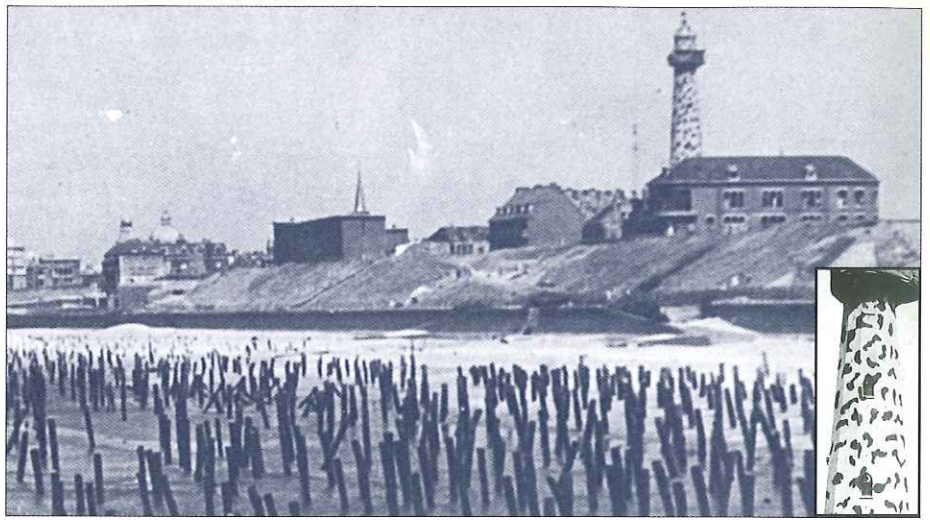
Een opvallende hoogconjunctuur in gietijzer dus, maar verklaarbaar. Gietijzer is lichter dan steen, zodat het totaal gewicht veel minder is, de toren daardoor veel minder fundering nodig heeft en zonodig demonteerbaar is. Want de platen zijn niet aan elkaar gelast, maar met bout en moer met elkaar verbonden - zo konden de torens ook als "bouwpakketje" naar de oost worden verscheept - en tenslotte geeft gietijzer veel meer ontwerpmogelijkheden dan steen. De constructie van al die torens in de tweede helft van de 19e eeuw gaf volop werk aan de ijzergieterijen. In Den Haag bijvoorbeeld aan de bekende firma Enthoven & Co (later N.V. "De Pletterij" aan de gelijknamige kade en waarover meer in Die Haghe, Jaarboek 1904, blz. 261 en 268/9), maar die heeft de Scheveningse toren niet gebouwd. Die eer viel te beurt aan de Deventerse gieterij Nering Bögel (die van de putdeksels). Het is jammer dat haar ontwerp voor een gietijzeren toren het in 1833 niet haalde, want dan had Nederland met de eerste gietijzeren toren ter wereld een primeur gehad, in plaats van Groot-Brittannië in 1840 met een toren op Jamaica.

Lage bouwkosten

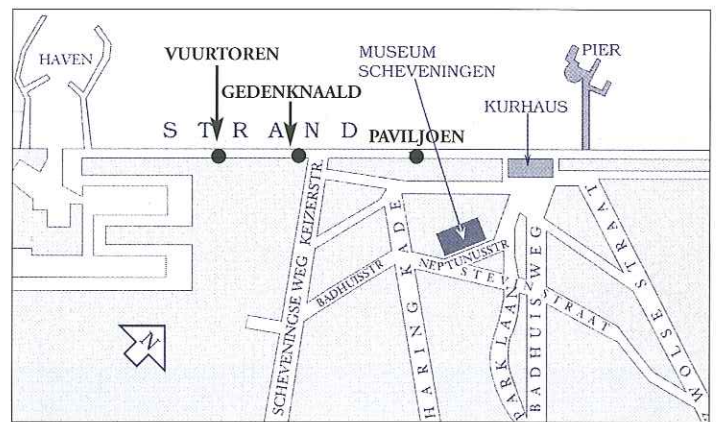
Groot voordeel van gietijzer was vooral ook de korte bouwtijd en de relatief lage bouwkosten. Tussen de aanbesteding (15 december 1874) en de ingebruikneming lag krap een jaar en Nering Bögel heeft als laagste van de 10 inschrijvers het geheel gebouwd voor f 22.555,- (de bouwkosten waren door de opdrachtgever nog begroot op ruim f 44.000,-!). En dat terwijl voor de bevestiging van de 432 platen tenminste tienduizend gaten moesten worden gemaakt, minstens 4.600 bouten en moeren moesten worden aangedraaid, 3.000 kilo ijzercement tussen de naden moest worden gesmeerd en het alles uiteindelijk afgedekt met een dikke laag verf.

Spiltrappen met 162 treden

Wij moeten intussen niet buiten blijven staan, maar ook door de spitsboogvormige ingang naar binnen toe om het interieur te zien. Daartoe is een klim nodig over de welgeteld 162 treden van de spiltrappen, die al wentelend om een in het midden staande zuil de negen verdiepingvloeren met elkaar verbinden. Ook hier alles, maar dan ook alles van gietijzer. Op de eerste twee verdiepingen bevindt zich de expositieruimte waar van alles over de vuurtoren is te zien en op de zesde de uitkijkpost. Bemand hoeft de vuurtoren intussen niet meer te zijn, maar oud-vuurtorenwachter Cor Vooy (die - hoe kan het an-

Juli 1945: strand van Scheveningen met vuurtoren nog in camouflagekleuren en nog niet teruggeplaatste Gedenknaald. (Collectie Museum Scheveningen).

ders - aan het Kolenwagenslag woont) brengt er nog graag menig uurtje zoet en weet ons tijdens de klim naar boven over de vuurtoren verhalen te vertellen van minstens evenveel woorden als de toren in kilo's zwaar is. U kunt bij hem op de woensdag- en zaterdagmiddag terecht na de aanschaf van een (combi-)toegangkaartje in Museum Scheveningen (zie excursio I). Eenmaal boven in de in 1921 vervangen lichtkoepel komt men van alles te weten over de lamp en de ingenieuze wijze waarop de stralen worden uitgeworpen. Naar de kern een vinding van twee Fransen: Antoine Lavoisier (1743-1794) wist in 1765 een zwakke lichtbron om te toveren in een krachtige lichtbundel en Augustin Fresnel (1788-1827) bedacht het nog steeds gehanteerde systeem van om de lamp heen draaiende lenzen, waardoor het licht momenteel twee schitteringen per 10 seconden geeft - en elke vuurtoren doet dat uiteraard weer anders - met een sterkte van 3,8 miljoen "candela".

Maar bovenal wordt de klim beloond met een prachtig uitzicht naar alle windstreken, waarbij men pas werkelijk het bewijs geleverd ziet hoe mooi ons Paviljoen er als een parel(tje) aan zee bij ligt.

Henk Grootveld

FOTO'S: VAN AUTEUR